

DE VIERHANDIGE ZOOGDIEREN;

DOOR

Dr. H. J. MENALDA VAN SCHOUWENBURG.

(*Volg en slot van blz. 320*).

De apen der oude wereld kunnen verdeeld worden in vier natuurlijke familien, te weten 1) de *Anthropomorphen*, 2) de *Sennopitheken* of Slankapen, 3) de *Cercopitheken* of Meerkatten en 4) de *Cynocephalen*, Bavianen of Hondskopapen.

Het zou mij te ver voeren, wanneer ik wilde stilstaan bij de voornaamste geslachten van elk dezer familien; ik ga daarom liever de drie laatstgenoemde geheel met stilzwijgen voorbij, ten einde de *Anthropomorphen* iets meer van nabij te kunnen beschouwen.

Tot deze familie behooren: de *Gorilla*, de *Chimpanzee*, de *Orang-oetan* en de *Gibbons*. De naam, dien zij draagt, wijst er reeds op, dat daarin die apen vereenigd zijn, welke het meest met den mensch overeenkomen, en tevens, dat het niet wel mogelijk is in dit opzigt aan één aap in het bijzonder den voorrang boven alle andere toe te kennen. „Wij kennen geen soort van apen,” zoo schreven de hoogleeraren SCHROEDER v. D. KOLK en VROLIK, „die een onmiddellijken overgang tot den mensch vormt. Wilde men met geweld den mensch van den aap afleiden, dan zou men zijn hoofd moeten zoeken bij die kleinere apen, die zich om de Rolapen en de Ouistitis groepeeren, zijn hand bij den Chimpanzee, zijn skelet bij den Siamang, zijn hersenen bij den Orang-oetan, zijn voet bij den Gorilla. Men zou dus zijn ledematen bij 5

verschillende apen moeten bijeenzoeken, waarvan één uit Amerika, twee uit Afrika, één van Borneo en één van Sumatra."

Wanneer men het skelet van een der anthropomorphe apen plaatst naast dat van den mensch, dan vinden wij, dat wel dezelfde beenderen in dezelfde volgorde daaraan voorkomen, maar tevens dat ieder been, wat vorm en grootte betreft, meer of minder verschilt, zoodat het geheel een zeer verschillenden indruk op ons maakt, en wij moeten toestemmen, dat het skelet van den aap in schoonheid van vorm zeer ver achter staat bij dat van den mensch. Misschien klinkt het sommigen lezers eenigszins vreemd, wanneer ik spreek van de schoonheid van vorm van een skelet; in veler oog toch is een geraamte iets afzigtelijks, iets waarnaar men niet gaarne ziet, maar dat men zoo spoedig mogelijk voorbij gaat. Is dit echter niet wat overdreven, niet eenigszins — ik durf het bijna niet zeggen — kinderachtig, en verdwijnt het afzigtelijke niet spoedig, wanneer men zich maar eenmaal heeft los gemaakt van de dwaze vrees voor hetgeen den grondslag uitmaakt van ons geheele ligchaam? Sta mij toe, dat ik u wijs op eenige punten van verschil tusschen het geraamte van den aap en dat van den mensch.

Het schedelgedeelte van het menschelijk hoofd is veel sterker ontwikkeld dan het aangezicht, dat in het algemeen weinig vooruitsteekt; de gelaatshoek (dat is de hoek, die gevormd wordt door de lijn, welke getrokken kan worden door den uitwendigen gehoorgang en de basis der neus en die, welke het meest uitpuilend gedeelte van het voorhoofd verbindt met het meest vooruitstekend gedeelte van de bovenkaak) is zelden kleiner dan 70°, zooals bij de negers, en klimt bij het Kaukasisch ras tot 85° en soms nog iets hooger. Bij de apen is de verhouding tusschen het schedel- en aangezichtsgedeelte geheel anders; het gunstigst is deze bij de genoemde dieren in de allereerste levensjaren, gedurende welken tijd de toenadering tot den mensch uit een psychisch oogpunt ook het grootst is. De volwassen Chimpanzee heeft een gelaatshoek van slechts 40°, en bij den Gorilla en den Orang-oetan is deze nog kleiner. De kleine Amerikaansche Saimiri (*Callithrix sciurea*) maakt echter op dezen regel eene uitzondering, daar hij een gelaatshoek bezit van 66°, dat is slechts 4° minder dan de negers en zelfs 2° meer dan men bij sommige menschen gevonden heeft ¹⁾.

¹⁾ Zie GEOFFROI SAINT-HILAIRE, *Histoire naturelle générale*, II, p. 229.

Ook enkele soorten van het geslacht *Ateles* en *Lagothrix* hebben een grooten gelaatshoek, die somtijds 60° overtreft.

Omtrent de tandformule hebben wij reeds opgemerkt, dat deze bij de apen der oude wereld volkomen overeenkomt met die van den mensch, terwijl de apen der nieuwe wereld 4 kiezen meer hebben. Naarmate de kaken meer vooruitsteken, staan de snijtanden in een meer schuinsche rigting; de hoektanden der apen zijn altijd grooter en meer kegelvormig van gedaante dan bij den mensch, terwijl zij in de bovenkaak van de snijtanden gescheiden zijn door een kleine tusschenruimte, waarin de hoektanden van de onderkaak plaats vinden, wanneer de mond gesloten is; de kiezen leveren weinig punten van verschil op. Evenals bij den mensch, staan ook bij den aap de oogen voor in het hoofd, waardoor het stereoskopisch zien mogelijk gemaakt wordt. Een oorschelp van dezelfde vreemde gedaante als bij den mensch wordt bij de hoogst ontwikkelde apen teruggevonden. Slechts weinige apen mogen zich echter verheugen in een flink ontwikkelden neus, in den regel is deze plat en weinig vooruitstekende; alleen de *Semnopithecus nasicus* kan in dat opzigt met de best bedeelden onder de menschenkinderen wedijveren. De sleutelbeenderen, die uitsluitend gevonden worden bij die dieren, welke hun voorste ledematen nog tot andere doeleinden gebruiken dan tot loopen, zijn bij de apen sterk ontwikkeld. Het borstbeen is breed, maar bestaat evenals bij alle andere zoogdieren, behalve den mensch in geheel ontwikkelden toestand, uit verscheiden beenstukken. Het aantal ribben van den Orang-oetan is 12 paar, en stemt dus overeen met dat van den mensch (zoowel van den man als van de vrouw); de Gorilla en Chimpanzee hebben echter één paar ribben meer.

Betrekkelijk grooter bij den mensch dan bij de apen en alle andere dieren zijn de heupbeenderen, wat in verband staat met den opgerigten stand van het ligchaam. De betrekkelijk geringe oppervlakte voor de inplanting van spieren, welke deze beenderen bij de apen bezitten, wijst er ons reeds op, dat deze dieren slechts moeijelijk op hun achterste ledematen alleen kunnen loopen.

De anthropomorphen hebben geen staart; deze is bij hen, evenals bij den mensch, slechts in rudimentairen toestand aanwezig; de wervels, die op het heiligbeen volgen, zijn niet tot ontwikkeling gekomen, en het zoogenaamde koekoeksbeen is naar binnen in plaats

van naar buiten gekeerd. De meeste andere apen verheugen zich in meerdere of mindere mate in zulk een sierlijk aanhangsel.

De voorste ledematen zijn bij de eigenlijke apen altijd langer dan de achterste, wat niet tot hun schoonheid bijdraagt; de toppen der vingers reiken bij den Gorilla, wanneer het dier regtop staat, zelfs tot aan de knieën; de Gibbons overtreffen in dit opzigt alle anderen, zij kunnen in opgerigten stand met de vingers der voorhand die der achterhand bijna aanraken. De handen der achterste ledematen komen in het algemeen meer overeen met de hand van den mensch dan die der voorste; het aantal spieren, waardoor de vingers kunnen bewogen worden, is aan de voorhand der apen betrekkelijk gering, zoodat dit orgaan een veel minder volkomen werktuig is dan het onze. In het bijzonder is dit waar, wanneer de duim ontbreekt of zeer kort is, wat bij sommige apen (*Ateles*, *Colobus*) het geval is. De hand van den Gorilla en van den Chimpanzee komt de onze het meest nabij; dezo bezit evenals de menschelijke hand 8 handwortelbeentjes.

De grootste en sterkste van alle bekende apen is de Gorilla, een dier, dat eene lengte van ongeveer 5½ voet bereikt, en aan de westkust van Afrika tusschen 10° en 15° z. breedte leeft. Omtrent de levenswijze van den Gorilla is ons helaas, weinig met voldoende zekerheid bekend. De verhalen van de meeste reizigers berusten op mededeelingen van inlanders, die van wege de vrees, welke zij voor de Gorilla's koesteren, hun beschrijvingen niet zelden sterk overdrijven. De mededeelingen van den Amerikaan DU CHAILLŰ, die beweert volgens eigen ervaring over den Gorilla geschreven te hebben, schijnen weinig geloof te verdienen, omdat zijn verhalen zeer sterk opgesmukt zijn. Met zekerheid weten wij, dat de Gorilla een buitengemeen groote kracht bezit, zoodat hij den olifant, en zelfs den koning der dieren met goed gevolg het hoofd kan bieden.

HANNO, een vlootvoogd, die voor meer dan 2000 jaar door de Karthagers werd uitgezonden om op verschillende punten van de westkust van Afrika koloniën te stichten, trof, volgens den *Periplus Hannonis* (Beschrijving der kusten van HANNO), op een eiland wezens aan, die door hem gehouden werden voor wilde menschen, maar die door de tolken Gorilla's genoemd werden. „Het meerendeel, zegt hij, waren wijfjes met behaarde lichamen. De mannen kopden wij niet krijgen, deze ontkwamen ons gemakkelijk, daar zij over de afgronden

heen klommen en zich met rotsblokken verdedigden. Wij maakten ons meester van 3 wijfjes, maar wij konden ze niet mede nemen, daar zij beten en krabden. Daarom moesten wij ze dooden; wij stroopten ze en zonden de huiden naar Karthago." — Deze huiden, zoo verhaalt PLINIUS ons, werden later in den tempel van JUNO bewaard.

Behalve het gelaat, een gedeelte der borst en de binnenvlakte der handen is het geheele ligchaam van den Gorilla met tamelijk lang, zwart haar bedekt; op den schedel bevindt zich een hooge kuif, dien het dier zoowel naar voren als naar achteren kan doen oprijzen. Het gebit is sterk, maar zijn grootste kracht huist in zijn ledematen, wier handen van reusachtige duimen zijn voorzien. De verhalen der negers over hun strijd met de Gorilla's zijn inderdaad schrikwekkend; geen dier wordt door hen zoozeer gevreesd, en zij willen liever aannemen een levenden leeuw dan een Gorilla te leveren. Wanneer een troep jagers, zoo verhalen zij, rustig door het woud trekt, wordt niet zelden een der mannen van den grond opgebeurd en verdwijnt plotseling uit den kring. Een Gorilla, die aan een lagen tak hing, heeft hem met zijn achterhand in den nek gepakt en trekt hem zoo naar boven; vervolgens klimt hij met zijn buit van tak op tak tot boven in den kruin; daar wurgt hij den tegen hem geheel weerloozen mensch, zoodat deze zelfs geen kreet kan uiten, en laat het lijk dan eensklaps naar beneden vallen. Wij zouden die verhalen niet geloofd hebben, zegt SAVAGE, wanneer wij niet vreeselijk verminkte inboorlingen hadden ontmoet, die in den kamp met deze dieren er nog het leven hadden afgebragt. Een neger toonde ons zijn geweer, waarvan de loop door een Gorilla in een cirkel gebogen en met zijne tanden plat gebeten was.

De Gorilla's leven niet zoozeer in troepen als *en famille*; dikwijls ziet men een mannetje, een wijfje en één of twee jongen bij elkander. Dreigt er gevaar, dan brengt het wijfje de jongen zoo spoedig mogelijk in veiligheid in den top van een hoogen boom, terwijl de mannelijke aap zich in staat van verdediging stelt. Gelukkig de jager, wiens schot in dat geval niet mist, want anders is hij hopeloos verloren; de afschuwelijke kreet, dien de aap in dat geval laat hooren, is zijn doodsmuziek. — Wanneer het mannetje afwezig of gevallen is, dan verdedigt het wijfje haar kroost met opoffering van haar eigen leven. Een geloofwaardig man verhaalt het volgende: „eene familie van Gorilla's werd door jagers verrast;

de moeder redde het eene jong door het naar een ver afgelegen boom te brengen, het andere jong zocht zich door de vlugt te redden, maar werd daarin verhinderd. In groote woede vloog de moeder er heen, nam haar kind op den arm en liep op de jagers toe. Deze legden het geweer op haar aan; de apin wierp hun een smeekenden blik toe en hief den arm op, als wilde zij het doodende lood afwenden, maar de kogel drong haar in het hart, zij stierf en het jong viel in de magt van zijn vijanden. Niet lang echter overleefde het de moeder. — Toen ik dit verhaal gelezen had, kwam het mij minder onwaarschijnlijk voor wat DU CHAILLU vertelt: „Het is een aardig gezigt zulk een moeder met haar jongen te zien spelen; ik heb ze dikwijls in het bosch bespied, en hoe begeerig ik ook was om Gorilla's meester te worden, kon ik het toch niet over mijn hart verkrijgen zulk een lief tooneel zoo bloedig te verstoren.”

Nog veel andere verhalen, die de hooge ontwikkeling van dit dier zouden bewijzen, zijn er omtrent den Gorilla in omloop; men verhaalt, dat hij dikwijls alleen op zijn achterste ledematen loopt en een knods ter zijner verdediging gebruikt, dat hij, evenals de jagers, de tanden uit het skelet van den olifant breekt en deze langen tijd als wapen bij zich draagt, dat hij in de takken een hut bouwt, ja zelfs dat hij zijn dooden begraaft; maar deze verhalen zijn niet genoegzaam te vertrouwen. Eerst wanneer men er in slaagde jonge Gorilla's levend naar Europa over te brengen of zelfs in hun vaderland in gevangen staat te doen leven, zou men met voldoende zekerheid kunnen oordeelen over de psychische vermogens dezer dieren.

Beter bekend zijn wij met de levenswijze van den Orang-oetan. — Het moet ons verwonderen, dat men den naam van dit dier bij verschillende schrijvers verschillend gespeld vindt, nu eens staat er oetan (zonder g) dan weder oetang (dus met een g als eindletter). Vanwaar dit verschil? Omtrent de beteekenis van het woord is men het eens, want steeds vindt men Orang-oetan of Orang-oetang, dat wil zeggen: boschmenschen. — Een ongenoemd schrijver in het tijdschrift *Onze Tijd*, die onlangs een opstel leverde naar aanleiding van de onderzoekingen van WALLACE omtrent deze aapsoort, maakte de opmerking, dat CARL voer bij zijn bekende lezingen een afbeelding van den genoemden aap had opgehangen, waarboven alleen het woord *Orang* geschreven stond, en trekt daaruit het gevolg, dat voer zou meenen, dat deze aapsoort

of reeds nu of althans weldra aanspraak zou mogen maken op den naam van *mensch*.

Volgens mijne meening moet in dit geval meer aan eene minder juiste verkorting of vergissing gedacht worden, dan aan het opzet van voer om eenigen zijner hoorders ergernis te geven. Dezelfde schrijver keurt de spelling oetang (met een g) geheel af, daar de letterlijke vertaling dan zou zijn: een mensch, die diep in de schuld zit, terwijl Orang-oetan boschmensch beteekent. Ik durf voor de juistheid van deze bewering niet instaan; bij eenige dierkundigen van naam vond ik oetang; prof. VETII daarentegen schrijft in het tijdschrift van Neêrlandsch-Indië Orang-oetan, en daaraan willen wij ons houden.

De schedel van een jongen Orang-oetan gelijkijt zeer veel op dien van een jeugdig mensch; de hersenholte houdt echter spoedig op met groeijen, en aan de bovenvlakte ontwikkelen zich sterke beenige kammen, waardoor aan de spieren van de onderkaak veel inplantingsruimte wordt aangeboden; de kaken groeijen nu nog voort, zoodat het gezigt hoe langer hoe meer vooruitsteekt en de gelaatshoek allengs vermindert. Ook boven de oogen verschijnen dikwijls kamvormige aanhangsels, zoodat in één woord een volwassen Orang-oetan zóó weinig op het jonge dier gelijkijt, dat men beide langen tijd voor verschillende soorten gehouden heeft.

De Orang-oetan is niet zoo groot en ook niet zoo krachtig gebouwd als de Gorilla; het mannetje wordt niet langer dan 4 voet en het wijfje zelden meer dan $3\frac{1}{2}$ voet; zijn armen, zijn handen en zijn vingers zijn echter in verhouding langer; de neus is zeer plat, de lippen zijn dik, de oogen en ooren zijn klein; aan de keel bevindt zich een groote zak, dien het dier kan opblazen. De rug en de borst zijn weinig behaard, aan de zijden van het ligchaam vindt men echter vele en lange haren; het aangezigt, dat overigens naakt is, draagt een knevel en ringbaard. De kleur van het haar is gewoonlijk rosachtig, zelden bruin; op den rug en op de borst is het een weinig donkerder, terwijl daarentegen de baard lichter van kleur is; de naakte deelen bezitten een blaauwe of grijze tint. De naam van boschmensch, dien dit dier draagt, doet ons reeds zien, waarvoor hij door de inboorlingen wordt gehouden; zijn wetenschappelijke naam van SATYRUS verklaart dit nog nader. Wat men onder Satyrs verstaat mag ik toch bekend veronderstellen. — Door de latere nasporingen, zegt BREHM, is het meer en meer gebleken, dat de Orang-

oetan uitsluitend voorkomt op Borneo, en dat de meening, dat hij ook op Sumatra zou aangetroffen worden, op valsche berigten van inboorlingen berust. Omtrent de levenswijze van het dier zijn zeer vele verhalen in omloop, die echter niet allen op geloofwaardigheid kunnen aanspraak maken. Reeds PLINIUS vermeldde, dat er op de Indische bergen Satyrs leefden, zeer boosaardige dieren, met menschengezigten, die nu eens regtop liepen en dan eens op hun vier ledematen, en die wegens hun vlugheid slechts gevangen konden worden, wanneer zij oud of ziek waren. BOXIUS, een geneesheer, die in de 17de eeuw op Java leefde, verhaalt, dat hij eenige malen boschmensen gezien heeft, zoo- wel mannetjes als wijfjes. „Zij liepen dikwijls regtop en gedroegen zich volkomen als andere menschen. Een wijfje was bewonderingswaardig; het schaamde zich, dat het door vreemden gezien was en bedekte haar gelaat met de handen; het zuchtte en verrichtte in één woord alle menschelijke handelingen, zoodat haar slechts de spraak ontbrak om een mensch te zijn.”

De Javanen beweren, dat de apen wel zouden kunnen spreken, wanneer zij maar wilden, maar dat zij het niet deden, omdat zij bang waren, dat zij dan zouden moeten werken.

In den natuurstaat leeft de Orang-oetan in de groote, eenzame bosschen van Borneo. Hij is een vreedzaam en rustig dier, dat zich langzaam en omzigtig beweegt; hoewel hij niet vreesachtig is en den naderenden mensch kalm aanziet, gaat hij toch, zoodra hij gevaar vermoedt, op de vlugt en tracht hij zich achter een dikken tak of in het digte loof in de toppen der boomen te verbergen. Voelt hij zich ook daar niet veilig, dan vlugt hij van den eenen boomtop in den anderen, echter niet overhaast, zooals andere apen, maar bedaard en met overleg; deze langzaamheid in zijn bewegingen verlaat hem nooit, zoodat het den jager niet moeilijk valt hem te achterhalen.

Is hij eenmaal gewond en wil men hem te lijf, dan wordt hij gevaarlijk; zijn armen zijn zeer krachtig en zijn gebit is sterk; dikke takken en den arm van den mensch breekt hij gemakkelijk door. Men beweert, dat het onmogelijk is een ouden Orang-oetan magtig te worden; de jongen daarentegen zijn gemakkelijk te vangen; gewoonlijk geschiedt dit door het zetten van strikken.

De wijfjes en de jongen leven gezellig, maar de mannetjes leven op zich zelf en naderen de wijfjes slechts in den paartijd; de geluiden, waar-

mede zij elkander dan aanroepen, herinneren aan het loeijen van het rund.

Ongeveer 12—20 voet boven den grond bouwt de boschmensch zich een hut zonder dak, die uit dikke takken bestaat, welke naar elkander zijn toegebogen. Van binnen is deze hut voorzien van dunne takken, bladeren, gras en mos, ten einde de rustplaats zacht te maken, daar het dier, evenals de mensch, in een liggende houding slaapt.

Reeds dikwijls heeft men jonge Orang-oetans naar Europa overgebracht, en nog niet lang geleden kon men er twee in den tuin van *Natura artis magistra* te Amsterdam zien. Aan ons klimaat kunnen zij echter niet gewennen, zij worden spoedig ziek, wikkelen zich geheel in wollen dekens en sterven weldra. Overigens kan deze aapsoort veel beter dan de Gorilla in gevangen staat gehouden worden; de jonge dieren zijn zeer zachtaardig en laten zich goed temmen.

Velen hebben beschrijvingen geleverd van het godrag der Orang-oetans, die korter of langer tijd in hun bezit geweest waren. Sta mij toe u mede te deelen wat onze landgenoot VOSMAER daaromtrent verhaalt en er eenige trekken bij te voegen uit het leven van een individu, dat de eer genoot te Parijs door CUVIER naauwlettend gadegeslagen te worden.

„Het dier was zeer goedaardig en gaf nooit blijken van boosheid of valsheid. Men kon hem zonder eenige vrees de hand in den bek steken. Zijn uitwendig voorkomen was eenigszins zwaarmoedig en treurig. Het was gesteld op het gezelschap van menschen, van beiderlei kunne, en had gaarne, dat men zich met hem bemoeide.

Wanneer men dezen Orang-oetan aan de ketting legde, werd hij niet zelden wanhopig, ging dan op den grond liggen, schreeuwde erbarmelijk en verscheurde alle dekens, die men hem gegeven had. Gewoonlijk bewoog hij zich op zijn 4 ledematen, evenals andere apen, maar hij kon zeer goed regtop gaan en dit met behulp van een stok vrij lang volhouden. Toen men hem eens zijn gang liet gaan, klom hij zeer behendig in de hanebalken en was daar zoo vlug, dat 4 personen een uur noodig hadden om hem te vangen. Bij die gelegenheid wist hij een flesch Malaga meester te worden; hij trok er de kurk af, deed den wijn er spoedig uit en zette toen de flesch weer op haar plaats. Hij at van alles wat men hem gaf, maar hield vooral veel van fruit en aromatische planten. Ook vleesch en visch behoorden onder zijn lievelingsspijzen. Op insecten maakte hij geen jacht, en voor een musch,

dien men hem gaf, scheen hij eerst bang te zijn, eindelijk beet hij hem toch dood, trok er eenige veeren uit, proefde het vleesch, maar wierp toen den vogel terstond weg. Raauwe eijeren dronk hij met veel genoeg leeg. Zijn grootste lekkernij waren echter aardbeijen. Zijn gewone drank was water, maar hij dronk ook zeer gaarne allerlei soorten van wijn en in 't bijzonder Malaga. Na het drinken veegde hij, evenals vele menschen doen, zijn lippen met de hand af; ja, hij gebruikte zelfs een tandestoker op dezelfde wijze als een mensch. Het zakkenrollen verstond hij meesterlijk; hij haalde de lui, zonder dat zij het merkten, lekkernijen uit den zak. Voor het gaan slapen maakte hij altijd groote aanstalten; het hooi, dat hem tot leger verstrekte, spreidde hij netjes uit, schudde het goed op, maakte zich een hoofdkussen en dekte zich dan toe. Hij sliep niet gaarne alleen en over het algemeen schuwde hij de eenzaamheid. Gedurende den dag deed hij soms een dutje, maar nooit lang. Men had hem een kleedingstuk gegeven, dat hij zich nu eens om het lijf en dan eens om het hoofd wikkelde, zoowel wanneer het koud, als wanneer het zeer warm was. Toen men eens het slot van zijn ketting met een sleutel open maakte, keek hij daar met groote oplettenheid naar en nam later een stukje hout, stak dat in het sleutelgat en draaide het naar alle kanten om. Eens gaf men hem een jonge kat, hij pakte het dier beet en besnuffelde het van alle kanten, maar toen de kat hem in den arm krabde, wierp hij het beest weg, bekeek de wonde en wilde later niets meer met Mies te doen hebben. De lastigste knopen kon hij los maken; gelukte het niet met de vingers, dan gebruikte hij zijn tanden; in dat werk scheen hij zelfs veel genoeg te vinden, want van allen, die dicht bij hem kwamen, maakte hij dadelijk de banden der schoenen los.

In zijn handen had hij een buitengewone kracht, zoodat hij zware lasten kon optillen. Met zijn achterste handen kon hij even goed alles verrigten als met zijn voorste. Hij schreeuwde nooit, behalve wanneer hij alleen was. In den beginne had zijn geluid iets van het huilen van den hond, maar gaandeweg werd het grover en ruwer. — De toring maakte spoedig een einde aan zijn jeugdig leven."

De Orang-oetan te Parijs was tusschen de 10 en 11 maanden oud toen hij in Frankrijk aankwam, en leefde daar nog ongeveer een half jaar. Zijne bewegingen waren langzaam, op den vlakken grond liep hij zeer moeilijk; wanneer hij zich met eene hand vasthield, kon

hij op zijn achterhanden alléén loopen. Zijn zittende houding stemde overeen met die der Oosterlingen, hij sloeg de beenen over elkander. Klimmen deed hij uitstekend, hij omvatte echter den stam met de handen, en niet met de armen en de beenen, zooals de mensch doet als hij in een boom klimt. Wanneer iemand hem naklom, dan schudde hij met alle geweld de takken, zoodat het niet gemakkelijk was hem te krijgen. Zijn etenstijd kende hij zeer naauwkeurig, hij kwam altijd precies op denzelfden tijd naar zijn oppasser om diens gaven te ontvangen; van anderen wilde hij niets aannemen, hoewel zijn eetlust steeds bijzonder groot was. Toen bij een zekere gelegenheid eens een ander was gaan zitten op de plaats van zijn oppasser, ging hij daar naar toe, maar weigerde, zoodra hij zijn vergissing bemerkte had, het voedsel, ging op den grond liggen, schreeuwde en sloeg zich in vertwijfeling voor den kop. Over het geheel was het een zeer zachtzinnig dier, dat gaarne speelde en dat, cuvier en ook anderen verzekeren het, wezenlijke kussen gaf. In tegenstelling met den aap van VOSMAER, was deze Orang-oetan zeer gesteld op het gezelschap van twee jongo katten, niettegenstaande deze hem duchtig krabden. De eerste maal dat dit gebeurde, bekeek hij hun pooten, trachtte met zijn vingers de nagels er uit te trekken, maar liet ze, toen hij bemerkte dat dit niet ging, in het vervolg maar begaan en scheen liever pijn te willen lijden dan het gezelschap van zijn lievelingen te missen.

Beter dan eenige andere aapsoort, schijnt de Chimpanzee (*Troglodytes niger*) voor afrigting geschikt te zijn. Dit dier komt uitsluitend voor in Guinea, het is kleiner dan de Gorilla, maar kan toch een lichaamslengte van 4½ voet bereiken. Zijn haar is lang, grof en zwart van kleur, bij zeer oude dieren is het grijs; zijn ledematen zijn lang, zijn hand is goed gevormd en alle vingers hebben platte nagels. Op den grond beweegt hij zich zeer gebrekkig, omdat zijne vingers, waarschijnlijk door het vele klimmen, naar binnen gerigt zijn en hij dus op zijn knokkels moet steunen. Soms loopt hij regtop en legt dan zijn armen in den nek om zich beter in evenwigt te houden. Als er gevaar nadert, dan werpt hij zich echter terstond op zijne vier handen en strompelt betrekkelijk snel weg. Den nacht brengt hij in zittende houding in een hut van eigen maaksel door. De Chimpanzee is een gezellig dier, veel meer dan de Orang-oetan en de Gorilla, en het verwondert ons dus niet, dat hij beter geschikt is om in gevangen staat te leven dan

de genoemde; bijna al onze huisdieren toch leven in den natuurstaat in troepen of kudden.

Het sterkste mannetje is de aanvoerder en de bewaker van het gezelschap der Chimpanzees, dat dikwijls uit veel individu's bestaat. Den mensch aanvallen schijnt deze aapsoort niet te doen; een jager echter, die één lid van het gezelschap doodt, heeft den toorn van al de anderen te vreezen, want er bestaat een naauwe band tusschen de dieren, die tot denzelfden troep behooren. Als er gevaar dreigt, laat de aanvoerder terstond een akelig geluid hooren, dat doet denken aan den kreet van een mensch, die in doodsgevaar verkeert, het geheele gezelschap vlugt dan in een oogwenk naar de toppen der boomen, waar zij een blaffend gehuil aanheffen. De negers houden de Chimpanzee's voor een bijzonderen menschenstam, die wegens hun slecht gedrag van het gezelschap der andere menschen werd uitgesloten en door volharding in hun slechte zeden langzamerhand is afgedaald tot dien ellendigen toestand, waarin hij nu verkeert. Deze beschouwingwijze verhindert de goede lieden echter niet om de buit gemaakte Chimpanzee's op te peuzelen. In de laatste jaren heeft men dikwijls Chimpanzee's naar Europa gebragt, maar ook deze aapsoort stierf steeds binnen het jaar, terwijl zij in haar vaderland 20—30 jaar in gevangen toestand kan leven. Kapitein GRANDPRET verhaalt, dat men een vrouwelijke Chimpanzee op het schip, waarmee hij de reis maakte, geleerd had den oven te stoken, en dat deze die taak naar aller genoegen volbragt; de bakker kon zich op zijn dienstbode zoo goed verlaten, dat hij nooit behoefde te komen dan wanneer de aap hem door haar gebaren waarschuwde. — Bovendien zou zij al het werk van een matroos, anker ligten, zeilen reven, enz., zoo flink verrigt hebben, dat de matrozen het dier langzamerhand als hun maat hadden leeren beschouwen.

De twee Chimpanzee's, die BROUSSE naar Europa meenam (een mannetje en een wijfje), gingen 'smiddags evenals de menschen aan tafel zitten, aten van alles en konden met mes, vork en lepel goed omgaan.

Wanneer de koksjongens hen niet op hun wenken bedienden, dan werden zij boos, pakten de knapen bij den arm, beten ze en gooiden ze op den grond.

De scheepsdokter verrigtte bij het mannetje, dat ziek werd, een aderlating, waardoor het dier zeer verligt scheen te zijn, want iederkeer als het zich in het vervolg onwel gevoelde, stak het den heelmcester den arm

toe. Buffon's Chimpanzee liep altijd regtop (van anderen vindt men dit niet vermeld), zelfs wanneer hij zware lasten droeg. Wanneer zijn meester hem iets beval of door een blik te kennen gaf, gehoorzaamde hij terstond; aan tafel gebruikte hij zelfs een servet en veegde zich daarmee ten slotte de lippen af; hij schonk zich wijn in en klonk met de gasten. Het dier haalde zelf een kopje en schoteltje uit de kast, deed er suiker in en maakte een goed kop thee voor zich gereed, dat hij altijd koud liet worden, voordat hij het uitdronk. Dr. TRAILL, die een Chimpanzee mede naar Engeland nam, hield het dier eens een spiegel voor, waarin het zeer aandachtig zijn eigen beeldtenis beschouwde. Het onderzocht daarop dat wonderlijke toestel en scheen in stomme verwondering daarover te verkeerren. Vervolgens zag hij zijn meester met een vragenden blik aan, keek dan weer in den spiegel, kroop er achter, kwam weerom, keek nog eens in den spiegel en zocht door zijn tastgevoel uit te maken, of er werkelijk een dier aanwezig was, dan of het maar bedrog was — juist, zooals de wilde volken doen, wanneer men ze voor het eerst in een spiegel laat zien.

Over de Gibbons kan ik kort zijn, omdat deze in verschillende opzigten bij de genoemde geslachten achterstaan. Het moet ons daarom te meer verwonderen, dat LINNAEUS den zwarten Gibbon (*Hyllobates Lar*) met den mensch in hetzelfde geslacht vereenigde. De naam *Hyllobates* (langarmigen) voor de Gibbons is zeer juist gekozen; regtopstaande n.l. reiken de toppen der vingers van de voorhand dezer dieren tot aan de middelhandsbeenderen van de achterhand.

Alle 7 soorten van dit geslacht komen alléén in Oost-Indië en op de eilanden aldaar voor. De kop is klein, het haar is zeer zacht en het gelaat gelijkt iets op dat van den mensch. Het is moeilijk deze dieren in hun natuurstaat te leeren kennen, daar zij bijzonder schuw zijn. DUVAUCEL bespiedde ze met behulp van een verrekijker; volgens dien waarnemer is de moederliefde dezer dieren zeer groot. Hij verzekert, dat de moeders haar jongen nog een andere soort van reiniging doen ondergaan, dan die, welke bij de apen de gewone is. „Het was een aardig schouwspel”, zegt hij, „dat ik dikwijls heb waargenomen. De moeders brengen hare jongen van tijd tot tijd naar het water en wasschen daar, niettegenstaande het tegenspartelen en het hulpgeschrei van de kleinen, hun gelaat zoo helder, dat menig menschenkind de jonge apen in dat opzigt zou mogen benijden”. Bij den op- en ondergang der zon

vereenigen de Gibbons hun krachtvolle stemmen tot zulk een vreeselijk geschreeuw, dat men er bang voor wordt, wanneer men aan die vreemdsoortige muziek niet gewoon is. Zij zijn de brulapen der oude wereld, de wekkers van de Maleische bergbewoners en eene bron van ergernis voor de stedelingen, wien zij het verblijf op hun landhuizen vergallen. — In gevangen toestand ziet men de Gibbons zelden. BENNET verhaalt van een Siamang, die tot groot leedwezen van de matrozen reeds stierf voordat hij Engeland bereikte; het dier schijnt door zijn innemend gedrag een gunsteling aan boord geweest te zijn.

En slaan wij nu nog een vlugtigen blik terug. Hoe zal ons oordeel luiden over de verstandelijke vermogens van de apen? Zullen wij ze waardig keuren om naast den mensch geplaatst te worden of zullen wij, met NEES VON ESENBECK, GEOFFROY SAINT-HILAIRE en eenige anderen, den mensch geheel buiten het dierenrijk plaatsen? Misschien zijn er onder mijne lezers, die zich over deze vraag verwonderen en die zich vast blijven houden aan de uitspraak van vroegere geleerden: alleen de mensch heeft verstand, het dier bezit slechts instinkt. Aan hem of haar zou ik dan een andere vraag moeten doen, en wel deze: wat noemt gij dan verstand en wat verstaat gij onder instinkt? — De hoogleeraar HARTING zegt in zijn uitstekend Leerboek der Dierkunde (deel I, blz. 97 en vervolg) naar mijn inzien zeer teregt:

„De dieren zijn niet enkel levende, zij zijn ook handelende wezens, en zij kunnen zich van hunne handelingen bewust zijn; dit is het groote, ja het eenige wezenlijke verschil tusschen dieren en planten”.

„Wij komen tot de overtuiging, dat dit zoo is door vergelijking van hetgeen de waarneming der dieren leert, met datgene, wat wij bij ons zelve ontwaren.”

„Het zelfbewustzijn kan onmogelijk uit stoffelijke oorzaken alléén verklaard worden, en daaruit volgt noodzakelijk het besluit, dat in de dieren nog iets anders werkzaam is dan enkel stof. Dit iets anders bestempelt men met den algemeenen naam van ziel.”

„Het is er echter verre van af, dat alle handelingen der dieren als zelfbewuste mogen beschouwd worden; integendeel, zeer vele geschieden zonder dat het handelende wezen zelf daarvan eenige kennis draagt; zonder dat de wil daarop eenigen invloed gehad heeft. Zulke niet onder het beheer van den wil staande bewegingen heeft men spontane, auto-

matische of *instinktmatige* genoemd". — „De ontwikkeling van het zelfbewustzijn kan alleen plaats hebben, door dat eenmaal gedane waarnemingen een blijvenden indruk achter laten. Dit is het *geheugen*, waardoor het dier zich later van vroeger ontvangen indrukken nogmaals bewust wordt. Ofschoon er voorzeker evenveel trappen van geheugen als van zelfbewustzijn bij de dieren bestaan, zoo kan men toch aan geen enkel dier het bezit daarvan geheel ontzeggen. Het geheugen is de noodzakelijke voorwaarde der *ervaring*. De indrukken, die het dier ontvangt, wekken aangename of onaangename gewaarwordingen op, en de ervaring leert aan het dier, hoe de eerste te zoeken, de laatste te vermijden zijn. Dit veronderstelt een onderlinge vergelijking van reeds verkregen voorstellingen en een daarop steunend overleg, een *overweging*, met andere woorden, dat wat men gewoonlijk *denken* noemt. Dit denken kan leiden tot een besluit. Openbaart zich dit besluit door eene handeling, dan is die handeling het gevolg eener werkdadigheid, waaraan het bewustzijn deel neemt; zij is een zielsuiting; zij kondigt een wezen aan, dat een zekere mate van verstand heeft".

„In vele gevallen blijkt het, dat hoewel de dieren van dezelfde soort alle als het ware naar hetzelfde patroon werken, zij toch bij de uitvoering daarin kleinere of grootere wijzigingen maken, die beantwoorden aan de bijzondere omstandigheden, waaronder zij hun werk verrigten. Onder die wijzigingen, die oogenschijnlijk soms zeer gering zijn, verdienen diegene de meeste aandacht, welke het bewijs leveren, dat de dieren het verband tusschen oorzaak en gevolg inzien en daarom hun werk zoo inrigten, dat van de hun gegeven omstandigheden het best partij wordt getrokken. — Oudere dieren, derhalve die, welke in de gelegenheid geweest zijn meer ervaring op te doen, ontwijken de hun gespannen strikken en ander hen dreigend gevaar eerder, dan jongen; oudere vogels bouwen hunne nesten vlugger en dikwerf ook beter dan jonge vogels. Ook blijkt het, althans bij de huisdieren, dat de dieren derzelfde soort niet allen in gelijke mate van de ervaring nut trekken; het eene paard en de eene hond is leerzamer dan de andere, enz. Elk dier heeft ook in een verstandelijk opzicht zijn bijzonderen aanleg; het eene is voor hooger ontwikkeling vatbaarder dan het andere."

„Het verschil tusschen den mensch en de overige dieren bestaat derhalve niet daarin: dat de eerste een wezen is, dat ten allen tijde zich door zijn verstand laat besturen, terwijl de laatste alleen aan hun

instinkt gehoorzamen. Integendeel aan elke handeling, zoowel van menschen als van dieren, kunnen verstand en instinkt, ziel en ligchaam beide deelnemen. Maar bij den mensch kan het verstand het instinkt beheerschen, bij de dieren niet; en naar gelang de mensch zich hooger boven het dier verheft, treedt het verstand als drijfveer van zijne handelingen op den voorgrond, het instinkt op den achtergrond."

Dat de apen aanspraak kunnen maken om, wat psychische vermogens betreft, boven alle andere dieren gesteld te worden, is uit het voorgaande, naar ik meen, genoegzaam gebleken. Met volle regt zal men ze dus in een natuurlijk stelsel op de orde der tweehandigen laten volgen. Maar staan zij dan zoo na bij den mensch, dat er geen bezwaar zou bestaan om aan te nemen, dat de apen, al was het dan ook eerst na duizende jaren, den menschelijken trap van volkomenheid zouden kunnen bereiken, en zou het dan omgekeerd waar kunnen wezen, dat de mensch uit een aap geworden was? WEISSMAN zegt in zijn *„Academischer Vortrag über der Berechtigung der Darwinischen theorie*, naar mijn inzien zeer teregt: „Er moet een streng onderscheid gemaakt worden tusschen de hypothese der transmutatie en de theorie van DARWIN; de eerste is wel is waar onafscheidbaar van de tweede, in zoverre zij de onmisbare grondslag daarvan is, maar de tweede volgt niet noodzakelijk uit de eerste."

De strijd over de leer der al of niet veranderlijkheid der diersoorten, die reeds door LAMARK aan de orde gesteld werd, maar waarvoor eerst door DARWIN het hoe en waarom werd aangetoond, mag als genoegzaam geëindigd beschouwd worden. Weinige dierkundigen zullen tegenwoordig nog beweren, dat de soorten, in den strengsten zin van het woord, niet zouden *kunnen*, neen *moeten* veranderen. De hypothese der transmutatie — dat is het resultaat waartoe WEISSMANN en met hem de meeste andere natuurkundigen zijn gekomen — de hypothese der transmutatie is de eenige op wetenschappelijke gronden rustende verklaring voor het ontstaan der georganiseerde wezens. Tegen de theorie van DARWIN, die op bovengenoemde hypothese gebouwd is, over het ontstaan der soorten tengevolge van de natuurkeus en het blijven bestaan van begunstigde rassen in den strijd voor het bestaan, wordt nog steeds oppositie gevoerd, maar in den laatsten tijd, zooals dr. JAEGER zegt, bijna uitsluitend door het stellen van excepties, door het vermelden van feiten, die in het overigens aan feiten zoo rijke boek van DARWIN niet vermeld, en

naar het oordeel van de tegenstanders in strijd met zijne theorie zijn. Maar ik heb nog eene andere vraag te doen: wie die genoegzame kennis bezit om over dergelijke kwesties een grondig oordeel te vellen, heeft toch beweerd, dat de menschen zouden afstammen van apen?

Ik ken er geen. En CARL VOGT dan? Geloofst het niet, al hebben vele tegenstanders het van hem verkondigd. Integendeel, CARL VOGT heeft gezegd, dat geen enkel der thans levende aapsoorten met regt de stamvader van het menschelijk geslacht genoemd mogt worden, en SCHLEIDEN, ook iemand, die bij velen met een zwarte kool staat aangeeteekend, noemt het *niet waarschijnlijk*, dat de hersenen van de thans bestaande apen ook in vele duizende jaren zoodanig zullen veredeld worden, dat er menschen uit hen zouden ontstaan. — Maar is die troost wel groot voor ons? Ook al geeft men toe, dat de mensch niet kan afstammen van die satyrs en boschmenschen, welke tegenwoordig een gedeelte van Afrika en Azië bewonen, wordt daarom de mensch toch niet van zijn piedestal gerukt, wanneer men het niet onwaarschijnlijk acht, dat er voor vele eeuwen een diervorm bestaan heeft, waaruit zich zoowel de mensch als de aap heeft ontwikkeld? En men zal toch niet ontkennen, dat zoowel VOGT als SCHLEIDEN zich op dat standpunt geplaatst hebben, zelfs niettegenstaande zij nog geen enkel werkelijk bewijs voor het bestaan van die tusschenvormen kunnen overleggen? — Sta mij toe, dat ik u die vraag ten slotte beantwoord met de woorden, welke ik onlangs las in een boek van dr. JÄGGER, getiteld: *Die Darwinische Theorie und ihre Stellung zu Moral und Religion*: „Wanneer een historicus, zoo lezen wij op blz. 97, zijne kennis omtrent het verleden van het Duitsche volk misbruikte om u te zeggen, dat de oude Germanen onreine menschen waren, die, op beerenhuiden liggende, hun tijd in luiheid doorbragten en zich aan mee bedronken, en wanneer hij u dit trachtte te bewijzen door te zeggen, dat gij geen haar beter waart, dan zouden wij dien man met regt verwijten, dat hij een lomper was. Wanneer hij echter van zijne kennis der vroegere toestanden, van zijne wetenschap omtrent den aard en de wijze, hoe en waardoor het dit volk gelukte uit den toestand van wilde Nomaden tot hun tegenwoordigen, hoogen trap van ontwikkeling te geraken, gebruik maakte om u de middelen en den weg aan te wijzen, hoe gij nog verder op die baan zoudt kunnen voortgaan, dan zoudt gij in hem den leermeester van het menschelijk geslacht erkennen. — Even zoo is het gelegen

met de leer der afstamming. Wanneer de Darwinist zijne kennis van het verledene tot niets anders gebruikte, dan u uit te maken voor afstammelingen van apen, dan zou hij een bewijs geven van ongemaanierdheid; wanneer hij echter op grond van de leer der transmutatie onderzoekt, aan welke invloeden de mensch het dankt, dat zijn ligchaam zich uit een lageren, dierlijken toestand tot de edele gestalte van den mensch heeft kunnen verheffen, en zijn geest tot dien graad van volmaaktheid gekomen is, die hem in staat stelt om de hoogste, de eerste oorzaak van al het bestaande zich te denken, wanneer het hem gelukt door deze onderzoekingen voor de vorming naar ligchaam en geest van het kind, dat met een dierlijk ligchaam en met dierlijke driften ter wereld komt, nieuwe praktische middelen van opvoeding aan te geven, die ons in staat stellen het kind spoediger en zekerder tot den hoogst mogelijken trap van menschelijke volkomenheid te verheffen, — dan zal toch wel niemand zoo dwaas zijn een steen te werpen op hem, die de edelste taak van het menschelijk geslacht, de ontwikkeling van het individu en van de soort, door nieuwe hulpmiddelen komt steunen. Iedere historische waarheid, vergeten wij het niet, is een tweesnijdend zwaard; in de handen van den partijhaat is het een verwondende dolk, maar in de hand van den onderwijzer, van den staatsman, van den volkshuishoudkundige wordt het het mes van den heelmeeester, dat dient om overgeërfde kwalen uit te snijden.”

DORDRECHT.
